

МАТЕМАТИКА И МАТЕМАТИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ, 2004
MATHEMATICS AND EDUCATION IN MATHEMATICS, 2004
Proceedings of the Thirty Third Spring Conference of
the Union of Bulgarian Mathematicians
Borovets, April 1–4, 2004

ПРОФЕСОР АЛИПИ НИКОЛОВ МАТЕЕВ
(1914–1979)

И. Иванова-Каратопраклиева

Алипи Николов Матеев е роден на 17 май 1914 г. в с.Челопеч, Пирдопска околия в будно семейство. Баща му е бил учител, а майка му, чийто баща след Априлското въстание е бил заточен в Диарбекир, е била със завършен навремето първи клас (сега – пети). Алипи е шестото дете в многодетно семейство със 7 деца. Закърмен с духа и традициите на Възраждането, той още на 6 годишна възраст сам се научава да чете и пише. Завършва прогимназия в Челопеч, където под влияние на своя учител по математика Ч. Клисаров – много добър математик и строг преподавател – той обиква математиката завинаги.

След завършване на Пирдопската смесена непълна гимназия (където също има много добър учител по математика – Пестрецов) и след успешно положен приеман изпит Алипи продължава учението си във Втора софийска мъжка гимназия. Тук той отново има късмет с учителя си по математика Божин Танчев, който бил буден учител и полагал особени грижи за интересувашите се от математика ученици. През 1932 г. Алипи завършва гимназията с отличен успех, но силното му желание да следва математика не може да се осъществи – семейството не може да му осигури издръжка през четирите години на следване. През лятото Алипи случайно прочита във вестника, че Министерството на народното просвещение обявява конкурс за следване в Софийския университет за деца на учители.

Понеже за специалността математика не се предвиждало стипендия, той се явява на конкурса за стипендия по физика и получава такава за четири години. Тогава, 1932 г., много от учебните дисциплини са били еднакви за физици и математици и лекциите по тях те са слушали заедно. Алипи посещава лекциите и на двете специалности. През 1936 г. той завършва специалност физика с отличен успех, а през следващата 1937 г. завършва и специалност математика с отличен успех.

През учебната 1937/38 г. А. Матеев е учител в Стажантския институт, а през есента на 1938 г. заминава на специализация с френска стипендия по теория на функциите при Пол Монтел в Париж в Сорбоната. Не завършва специализацията си докрай поради започването на Втората световна война. А. Матеев напуска Париж в края на май 1940 г., малко преди нахлуването на хитлеристката армия там. От месец юли на същата година до края на септември 1943 г. работи като научен сътрудник в Централния метеорологически институт. От есента на 1943 г. води упражнения към катедрата по геометрия в Софийския университет. През септември 1944 г. става редовен асистент към катедрата по геометрия, а през 1947 г. – старши

асистент. С хабилитационната си работа „Върху някои въпроси на диференциалната геометрия на кривите и линейните повърхнини в елиптическото пространство“ [9] А. Матеев става доцент през 1951 г. В средата на 1962 г., след проведен конкурс, той получава званието професор по геометрия в Софийския университет. До края на своя жизнен път – 7 декември 1979 г., той работи всеотдайно като учен, преподавател, администратор и общественик.

Още като студент по физика името на А. Матеев се появява в излизания тогава Физико-математически вестник, където той често решава или дава нови задачи. Първата научна изява на А. Матеев е колективната публикация с Л. Илиев (и двамата студенти втори курс) във Физико-математически вестник за намиране на елементарно пълно решение на целите корени на едно уравнение, което е частен случай на уравнението на Пел. Тази публикация бива веднага цитирана от проф. Н. Обрешков в негова научна статия.

По време на специализацията си в Париж (1938-1940) А. Матеев се запознава с нормалните фамилии на Пол Монтел, с работите на Фридрих Рис върху субхармоничните функции и с работите на Ели Картан върху диференциалните форми, които тогава се наричат външни форми. А. Матеев е първият, който пренася у нас методите на Ели Картан.

Благотворно влияние за по-нататъшното развитие на А. Матеев като учен и преподавател оказва специализацията му в СССР през учебната 1967/68 г. в Московския държавен университет, в школата на големия съветски геометър Г. Ф. Лаптев.

Научните изследвания на проф. А. Матеев са в следните области: приложение на статистическите методи в метеорологията, теория на потенциала, комплексен анализ, диференциална геометрия, елементарна математика. Автор е на 6 учебника и 56 научни и научно-популярни статии.

Проф. А. Матеев участва в редица международни конгреси, симпозиуми, конференции у нас и в чужбина. Бил е представител на България в Международния математически център „Стефан Банах“ в Полша и активен член на Балканския математически съюз и СНРБ.

Преподавателската дейност на проф. А. Матеев е разнообразна и богата. Водил е както упражнения (като асистент), така и лекции (като доцент и професор) по всички задължителни геометрични дисциплини – аналитична, проективна, дескриптивна, диференциална и елементарна геометрия. Водил е упражнения и по висш анализ и висша алгебра. Чел е лекции и по диференциално и интегрално смятане на химии. Чел е също така и спецкурсове (някои и в Пловдивския университет) по елиптична геометрия, теория на външните диференциални форми и приложения в диференциалната геометрия, локална теория на групите на Ли. Със съдържателните си и достъпни за аудиторията лекции, с умението си да им създава колорит чрез вмъкване на хумор, проф. А. Матеев е обичан и уважаван от студентите.

Огромна е административната и обществена дейност на проф. А. Матеев. Той е заместник-декан на Физико-математическия факултет през два мандата (1954-1958, 1961-1963). Първи декан е на Математическия факултет (1963-1967). Ръководител е на катедрата по обща и приложна математика (1958-1971), на сектора по математическо образование (1971-1979) и на сектора по геометрия към ЕЦММ (1977-1979). Проф. А. Матеев е първият председател на Българското математическо дружество (1971-1972), заместник-председател е на Съюза на математиците в България до пос-

ледния си ден, основател и главен редактор е на сп. Математика (1962-1977). Многократно е ръководител на българския екип в международните ученически олимпиади по математика. Неговите заслуги за популяризирането на математиката, за развитието и модернизиранието на образованието по математика в средното училище са големи.

За своята научна, учебно-преподавателска, административна и обществена дейност проф. А. Матеев е награждаван с редица правителствени награди – Заслужил деятел на науката (1975), орден „Кирил и Методий I степен“ (1962, 1979), орден „Народна република България II степен“ (1962), I степен (1979).

ПУБЛИКАЦИИ НА ПРОФ. А. МАТЕЕВ

КНИГИ

- [1] Проективна геометрия (За студенти по матем. при СУ). С., Наука и изкуство, 1954; 2 изд. 1959; 3 изд. 1965; 4 изд. 1977.
- [2] Аналитична геометрия (За студенти по физика при СУ). С., Наука и изкуство, 1963; 2 изд. 1965.
- [3] Геометрия за учителските институти, С., 1958 (с К.Моянова).
- [4] Алгебра за шести клас на гимназиите, С., 1950 (съвместно с Л. Чакалов и Л. Илиев).
- [5] Планиметрия за девети клас. С., 1975 (съвместно с Й.Георгиев).
- [6] Елементарна геометрия (записки на лекции, литопечат).

НАУЧНИ И НАУЧНО-ПОПУЛЯРНИ СТАТИИ

- [1] Върху някои съвременни проблеми от теорията на функциите на една комплексна променлива. Юбилеен сборник на Физ.-мат. д-во по случай 40-годишния му юбилей. София, 1959, ч. 2, 65–68.
- [2] Някои методи на математическата статистика за обработка на резултатите от наблюденията, *Тр. на Център. метеор. инст.*, **1**, 1941.
- [3] Върху някои особености на метеорологичните редове във връзка с теорията на вероятностите. *Тр. на Център. метеор. инст.*, **2**, 1943.
- [4] Върху едно обобщение на една теорема на W. Blaschke. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **42**, 1946, 1, 201-212.
- [5] Върху диференциалната геометрия на линейните повърхнини в елиптическото пространство. *Год. на Соф. унив. Природо-мат. фак.*, **44**, 1948, 1, 235-308.
- [6] Sur les fonctions holomorphes dans le cercle unité, don't les zéros ont tous leurs points limites sur la frontière. *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **1**, 1948, 29–32.
- [7] Sur les fonctions holomorphes dans le cercle unité, don't les zéros ont tous leurs points limites sur la frontière. *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **2-3**, 1948, 13–14.
- [8] Прекъснатост на нормалната производна на потенциала на прост слой в едно риманово пространство. Уравнение на Поасон. *Год. Соф. унив., Природо-мат. фак.*, **45**, 1949, 1, 227–238.
- [9] Върху някои въпроси на диференциалната геометрия на кривите и линейните повърхнини в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Природо-мат. фак.*, **1**, 1950, 73–115.

- [10] Аналог на една теорема на P. Serret в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **48**, 1954, 1, ч. I, 23–25.
- [11] Върху някои въпроси от диференциалната геометрия на повърхнините в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **48**, 1954, 2, ч. II, 77–86.
- [12] Обобщение на теоремите на Shell и Mannheim за две взаимни праволинейни повърхнини в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **48**, 1954, 1, ч. I, 17–21.
- [13] Върху средните обвивки на една изотропна конгруенция в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **49**, 1956, 1, ч. I, 115–123.
- [14] Върху някои основни теореми от теорията на конгруенциите прави в елиптическото пространство. *Год. Соф. унив., Физ.-мат. фак.*, **50**, 1958, 1, ч. II, 67–95.
- [15] Геометрия на векторното поле в триизмерното псевдоевклидово пространство. *Изв. Мат. инст. БАН*, **4**, 1960, 2, 211–222.
- [16] Геометрия векторного поля в пространство Кали. *Вестник Моск. унив.*, серия 1, (матем., мех.), 1960, 3–13.
- [17] Congruences de droites dans l'espace hyperbolique. *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **13**, 1960, 6, 645–648.
- [18] Congruences spéciales de droites dans l'espace H_3 . *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **14**, 1961, 5, 435–438.
- [19] Distribution des plans tangents aux surfaces d'une congruence de droites dans l'espace hyperbolique. *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **14**, 1961, 3, 235–337.
- [20] Sur une classe de congruence de droites dans l'espace euclidien. *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, **14**, 1961, 2, 131–134.
- [21] Върху един клас конгруенции криви линии в евклидовото, елиптическото и хиперболичното пространство. *Год. Соф. унив., Мат. фак.*, **59**, 1966, 165–175.
- [22] Конгруенции T в елиптическото и хиперболичното пространство. *Год. Соф. унив., Мат. фак.*, **59**, 1966, 159–164.
- [23] Върху теорията на комплексите от прави в елиптическото и хиперболичното пространство. *Изв. Матем. инст.*, **10**, 1969, 293–304.
- [24] Николай Иванович Лобачевски. Сп. *Физ.-мат. д-во*, **22**, 1943, 8–16.
- [25] Върху понятието лице на многоъгълник. *Физ.-мат. сп.*, МНП, **3**, 1953, 39–48.
- [26] Многоъгълник и многостен. Групи от самопокривания на правилен многоъгълник и правилен многостен. *Матем. и физ.*, **4**, 1958, 1–9.
- [27] Върху един нов начин за деление на числата. *Физ.-мат. сп.*, 1958, 103–107.
- [28] Новата общообразователна система и обучението по математика в средното училище. *Матем. и физ.*, **6**, 1959, 21–40.
- [29] Върху някои нови свойства на вътрешните и външните бисектриси на произволен триъгълник. *Матем. и физ.*, **5**, 1959, 8–11.
- [30] Теорема на Морлей. *Математика*, **1**, 1962, 3, 24–25.
- [31] Признаци за делимост на едно число на числата от вида $4n + 1$. *Математика*, **5**, 1966, 3, 10–12.
- [32] Върху някои свойства на квадратното уравнение. *Математика*, **6**, 1967, 1, 7–11.
- [33] Върху решението на уравнение от четвърта степен. *Математика*, **6**, 1967, 6, 13–17.
- [34] Върху някои основни понятия на алгебрата. *Математика*, **7**, 1968, 2, 8–12.
- [35] Група, пръстен и поле. *Математика*, **7**, 1968, 3, 17–19.

- [36] Някои основни свойства на група и пръстен. *Математика*, **7**, 1968, 4, 8–11.
- [37] Квадратни матрици от втори ред и действия с тях. *Математика*, **7**, 1968, 5, 7–11.
- [38] Приложение на квадратните матрици от втори ред. *Математика*, **7**, 1968, 6, 16–19.
- [39] Двучленни релации. Релации на еквивалентност. *Математика*, **9**, 1970, 3, 15–20.
- [40] Елементи на векторната алгебра. Основни операции с вектори, *Математика*, **10**, 1970, 1, 11–17.
- [41] Елементи на векторната алгебра. Понятие за векторно пространство. *Математика*, **10**, 1971, 2, 5–11.
- [42] Елементи на векторната алгебра. Приложения. *Математика*, **10**, 1971, 3, 7–12.
- [43] Емил Борел. По случай 100-годишнината от рождението му. *Математика*, **10**, 1971, 6, 1–2.
- [44] Елементи на векторната алгебра. Приложения в геометрията. *Математика*, **11**, 1971, 6, 3–7.
- [45] Върху някои тенденции за модернизирването на обучението по математика във Франция. *Матем. и физ.*, **16**, 1972, 2, 19–23.
- [46] Върху един клас тетраедри. *Математика*, **11**, 1972, 3, 7–10.
- [47] Проф. Димитър Табаков. *Математика*, **12**, 1973, 3, 26–27 (в съавторство с Д. Байнов).
- [48] Линейни изображения на двумерното пространство на свободните вектори в себе си. *Математика*, **12**, 1973, 4, 7–14.
- [49] Линейни изображения на двумерното пространство на свободните вектори в себе си. *Математика*, **12**, 1973, 5, 5–10.
- [50] Многоъгълник и многостен. *Математика*, **13**, 1974, 6, 7–15.
- [51] Всесъюзна научна конференция по неевклидова геометрия „150 години геометрия на Лобачевски“. *Математика*, **15**, 1976, 5, 23–25.
- [52] Анри Лебег. *Математика*, **15**, 1976, 6, 1–13.
- [53] Върху реформата на математическото образование в средното училище в НР България. *Изв. ВИИ по образование „Т. Самодумов“*, **1**, 1976, 29, 27–49 (в съавторство с колектив).
- [54] Върху едно приложение на диференчните уравнения. *Математика*, **6**, 1977, 6, 15–17.
- [55] Върху математическия език и означенията в училищния курс по математика. *Математика*, **17**, 1978, 3, 12–15.
- [56] Акад. Никола Обрешков в моите спомени. *Обучението по математика*, **21**, 1978, 6, 33–35.

Иванка Иванова-Каратопраклива
 Факултет по математика и информатика
 Софийски университет „Св. Климент Охридски“
 Бул. „Джеймс Баучер“ 5
 1164 София